

ภูมิศาสตร์ภาคใต้

ประยงค์ โชษัด

1. บทนำ

ภาคใต้ หมายถึงดินแดนของประเทศไทยที่ตั้งอยู่ระหว่างละติจูด $5^{\circ} 37'$ เหนือ - $11^{\circ} 42.4'$ เหนือ¹ และลองจิจูด $97^{\circ} 37'$ ตะวันออก - $102^{\circ} 5.5'$ ตะวันออก² เป็นส่วนเหนือของคาบสมุทรมาลายู มีความยาว 750 กิโลเมตร ส่วนกว้างที่สุด 200 กิโลเมตร และส่วนแคบที่สุด 10.6 กิโลเมตร³ มีพื้นที่ 71,901.348 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือจดอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทิศตะวันออกจดอ่าวไทยทิศใต้จดประเทศสหพันธมาเลเซีย ทิศตะวันตกเฉียงใต้จดช่องแคบมะละกา และทิศตะวันตกจดทะเลอันดามันและประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

2. ลักษณะทางกายภาพของภาคใต้

ภาคใต้มีลักษณะภูมิประเทศเป็นฝั่งทะเล 2 ด้าน มีที่ราบชายฝั่งทะเลที่ราบลุ่มน้ำเป็นเขาเค็ม และภูเขาสูงติดต่อกันเป็นทิวเขา ฝั่งทะเลทางตะวันออกมีเกาะน้อย แต่ฝั่งทะเลทางตะวันตกมีเกาะมาก มีทิวเขาภูเก็ตอยู่ทางฝั่งตะวันตก ทิวเขาอนุครศรีธรรมราชอยู่ตอนกลางและทิวเขาสันกาลาคีรีอยู่ทางใต้ ที่ราบลุ่มน้ำคาบิอยู่ระหว่างทิวเขาภูเก็ต และทิวเขาอนุครศรีธรรมราช ที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก และรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาเป็นที่ราบกว้างและมีการตั้งถิ่นฐานมากที่สุดของภาคใต้

จากสภาพภูมิประเทศข้างต้น สามารถจำแนกภูมิภาคย่อยในภาคใต้ได้ดังนี้

2. บริเวณที่สูงและภูเขา (Hilly Uplands and Low Mountains) คือบริเวณที่เป็นทิวเขาภูเก็ต ทิวเขาอนุครศรีธรรมราช และทิวเขาสันกาลาคีรี บาง

ตอนมียอดเขาสูงมากกว่าพันเมตร วางตัวตามแนวเหนือ-ใต้ เป็นบริเวณต้นน้ำลำธารของทุกสายในภาคใต้

2.2 บริเวณที่ราบตอนกลาง (Central Lowlands) อยู่ระหว่างทิวเขาภูเก็ตกับทิวเขาอนุครศรีธรรมราช มีสาขาของแม่น้ำคาบิไหลผ่าน

2.3 บริเวณที่ราบชายฝั่งตะวันออก (Eastern Coastal Lowlands) เป็นที่ราบที่เกิดจากการพังทลายของภูเขา การตกตะกอนของแม่น้ำ การดินเงินของชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย และทะเลสาบสงขลา

2.4 บริเวณที่ราบชายฝั่งตะวันตก (Western Coastal Lowlands) เป็นที่ราบแคบ ๆ ฝั่งทะเลอันดามัน และช่องแคบมะละกา (ดูแผนที่ประกอบ)

ภูมิอากาศของภาคใต้ มีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงตลอดปี ไม่มีอุณหภูมิเฉลี่ยเดือนใดต่ำกว่า 18°C . (64.4 $^{\circ}\text{F}$.) ปริมาณฝนรวมตลอดปีสูง ภูมิอากาศเป็นประเภทมรสุมเมืองร้อน (Am) และฝนเมืองร้อนตลอดปี (Af)

พืชพรรณธรรมชาติผันแปรไปตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ ป่าไม้ส่วนมากเป็นป่าประเภทไม่ผลัดใบ เพราะมีความชื้นในดินสูงตลอดปี ป่าไม้ที่มีจำแนกได้เป็นป่าดงดิบ ป่าพรุ ป่าชายเลน และป่าชายหาด

3. ทรัพยากรธรรมชาติ

3.1 ดิน การกระจายของดินในภาคใต้ผันแปรไปตามสภาพภูมิประเทศและวัตถุดิบกำเนิด ได้แก่ ดินที่เกิดจากหาดทรายและสันทราย ดินในที่ลุ่มน้ำจืด ดินที่น้ำทะเลท่วมถึง ดินตะกอน

จากแม่น้ำ ดินที่เกิดจากการสลายตัวของภูเขา และดินลูกรัง ทรัพยากรดินมีความสัมพันธ์กับอาชีพของประชากรในภาคใต้มาก ภาคใต้เป็นภาคที่มีความแตกต่างของดินและชนิดของดินมากกว่าภาคอื่น ๆ

แผนที่ภาคใต้

เขตภูมิอากาศ มาตรฐาน 1: 2,500,000

ที่สูงและภูเขา ที่ราบตอนกลาง ที่ราบชายฝั่งตะวันออกและตะวันตก ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ตรัง พัทลุง สตูล สงขลา พังงา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ช่องแคบมะละกา อ่าวไทย ทะเลอันดามัน

3.2 แร่ธาตุ โดยที่โครงสร้างทางธรณีของภาคใต้ค่อนข้างสลับซับซ้อน ภาคใต้จึงเป็นแหล่งแร่เศรษฐกิจหลายชนิด คือ ดีบุก มีมากที่ภูเก็ต พังงา และระนอง นอกจากนี้ยังพบที่จังหวัดอื่นคือ ชุมพร สุราษฎร์ธานี ตรัง กระบี่ นครศรีธรรมราช นราธิวาส ยะลา และสงขลา ทั้งสะเต็นที่เขาสุรินทร์ อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช แะไรท์ที่นครศรีธรรมราช สงขลา และสุราษฎร์ธานี พลวง ที่นครศรีธรรมราช ยิบซั่ม ที่สุราษฎร์ธานี ดินขาว ที่ระนอง นราธิวาส และสุราษฎร์ธานี ทรอยแก้ว ที่สงขลา แมงกานีส ที่นราธิวาส และแร่พลอยได้อื่น ๆ ที่เกิดจากการทำเหมืองแร่ดีบุก

3.3 แหล่งน้ำ ภาคใต้มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ คือทะเลสาบสงขลา ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอนคือ ทะเลสาบทะเลหลวง และทะเลน้อย มีพื้นที่ประ-

มาณ 1,040 ตารางกิโลเมตร⁵ นอกจากนั้นก็มีแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำตาปี แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำสายบุรี แม่น้ำตะเภาะ และแม่น้ำตรัง เนื่องจากปริมาณฝนสูง แหล่งน้ำจึงมีน้ำไหลอยู่ตลอดทุกฤดูกาลระดับน้ำได้ดินในภาคใต้ไม่ลึกเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น

3.4 ป่าไม้ เนื้อที่ป่าไม้มีประมาณ 38.3%⁶ ของพื้นที่ภาคใต้ ประกอบด้วยป่าดงดิบ ไม้ไม้ยางขาว ยางแดง ตะเคียน กระบาก ผมหอม ฯลฯ ป่าชายเลน ไม้โกงกางแสม ถั่ว ลำพู ฯลฯ ป่าละเมาะ ไม้เป็นพุ่มเตี้ย ไม้ไผ่ พงอ้อ และป่าพรุ ไม้ไม้อื่นที่นิยมนำมาทำกระดาษ จิก สะเม็ค ฯลฯ

3.5 สัตว์ จำนวนเป็นสัตว์น้ำ ซึ่งมีทั้งกุ้ง ปู ปลา หอย ทั้งน้ำจืดและน้ำเค็มสำหรับสัตว์บกมี ช้าง แรด กวาง เสือ หมี ก่าง ชนิน นกชนิดต่าง ๆ แมลง เป็นต้น

ภาคใต้จัดได้ว่าเป็นภาคที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ที่สุดของประเทศ มีศักยภาพทางการพัฒนาทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีกมาก

4. ลักษณะทางสังคม

4.1 เชื้อชาติ เชื้อชาติดั้งเดิมของแหลมมลายู มี 4 เผ่าคือ Kahari Semang Sakai และ Orang-Laut⁷ 2 เผ่าแรกสันนิษฐานว่าสูญพันธุ์ไปแล้ว ส่วน Sakai พบว่าร่อนเร่อยู่ตามทิวเขาสันกาลาคีรีและทิวเขานครศรีธรรมราช ส่วน Orang-Laut อาศัยอยู่ตามเกาะและฝั่งทะเลด้านตะวันตก นอกจากนั้นก็มีผู้อพยพมาจากต่างถิ่น เช่น ลังกา อินเดีย อินโดเนเซีย สำหรับไทยและจีน ได้อพยพเข้ามาสมทบในภายหลัง จึงเกิดการผสมผสานระหว่างเชื้อชาติผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ภายหลัง

มากกว่าชนเผ่าดั้งเดิมของแหลมมลายู

4.2 ภาษา ภาษาไทยสำเนียงภาคใต้ เป็นภาษาที่ใช้กันมากที่สุด รองลงไปคือภาษามลายู ซึ่งใช้พูดกันในหมู่ผู้นับถือศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนั้นก็มีภาษาจีนในหมู่คนจีน ภาษาชาวน้ำตามเกาะในฝั่งทะเลด้านตะวันตก

4.3 การกระจายของประชากร เมื่อ 31 ธันวาคม 2528 ประชากรภาคใต้มี 6,166,089 คน อยู่ในจังหวัดทั้ง 14 ดังนี้

กระบี่	244,590	คน
ตรัง	452,869	คน
นราธิวาส	469,735	คน
พัังงา	186,691	คน
ภูเก็ต	141,863	คน
ระนอง	91,462	คน
ชุมพร	341,658	คน
นครศรีธรรมราช	1,310,672	คน
ปัตตานี	467,621	คน
พัทลุง	417,176	คน
สงขลา	930,123	คน
สตูล	179,565	คน
ยะลา	291,166	คน
สุราษฎร์ธานี	641,098	คน

ความหนาแน่นเฉลี่ย 85 คน/กม.² จังหวัดภูเก็ตและปัตตานี มีความหนาแน่นมากที่สุดคือ 258.32 คน/กม.² และ 232.25 คน/กม.² ตามลำดับ จังหวัดระนองมีความหนาแน่นประชากรน้อยที่สุดคือ 27.33 คน/กม.²

4.4 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ประชากรภาคใต้ตั้งถิ่นฐานตามสภาพแวดล้อมที่สำคัญคือ ฝั่งทะเล ฝั่งแม่น้ำ ศูนย์กลางทางศาสนา เศรษฐกิจ ที่ราบที่มีระดับได้ดินไม่ลึกรูปแบบของชุมชนเป็นไปตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น เป็น

แนวยาวตามสันทราย เช่น นครศรีธรรมราช เป็นกระจุกริมฝั่งแม่น้ำ เช่น สุราษฎร์ธานี ปัตตานี เกิดจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจ เช่น หาดใหญ่ เบตง สุโงโกลก เกิดจากศูนย์กลางการปกครองเดิม เช่น สงขลา ตรัง สตูล ชุมพร ภูเก็ต

ลักษณะบ้านเรือนของชุมชนภาคใต้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะบ้านเรือนแบบสังคมเมืองเป็นอาคารแบบห้องแถว และอาคารแบบมีบริเวณเหมือนเมืองทั่ว ๆ ไปและอาคารแบบชนบทเป็นบ้านแบบใต้ดินสูง แต่ละหลังตั้งอยู่ไม่ติดต่อกัน มีบริเวณบ้านซึ่งอาจหย่าออกจนโล่งเตียน วัสดุก่อสร้างบ้านเสาเป็นไม้ ฝาบ้านเป็นไม้กระดานหรือไม้ไผ่หรือสังกะสี พื้นเป็นไม้กระดานหรือไม้ไผ่ หลังคาเป็นจาก สังกะสี หรือกระเบื้องดินเผา

ในภาคใต้มีหมู่บ้านทั้งสิ้น 6,675 หมู่บ้าน 978 ตำบล 26 เทศบาล 114 สุขาภิบาล 17 กิ่งอำเภอ 107 อำเภอ 14 จังหวัด จังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดคือสุราษฎร์ธานี (12,891.5 ตารางกิโลเมตร) และพื้นที่น้อยที่สุดคือจังหวัดภูเก็ต (643.0 ตารางกิโลเมตร)

4.5 เขตการปกครอง ใน 14 จังหวัด แบ่งส่วนราชการปกครองเป็นอำเภอและกิ่งอำเภอ ดังนี้

กระบี่ : เมืองกระบี่, คลองท่อม, อ่าวลึก, เกาะลันตา, เขาพนม และปลายพระยา

ชุมพร : เมืองชุมพร หลังสวน สวี ปะทิว ท่าแซะ ละแม พะโต๊ะ (กิ่ง) ทุ่งตะโก (กิ่ง)

ตรัง : เมืองตรัง ห้วยยอด กันตัง ย่านตาขาว ปะเหลียน สิเกา ังวิเศษ (กิ่ง)

นครศรีธรรมราช : เมืองนครศรีธรรมราช ฉวาง ปากพนัง ทุ่งสง ท่าศาลา

ร้อนพิบูลย์ ชะอวด เข็บริใหญ่ สิชล
หัวไทร ลานสะกา พิปูน ขนอม ทุ่ง
ใหญ่ พรหมคีรี นามอน

นราธิวาส : เมืองนราธิวาส แวง
ระแงะ บาเจาะ ตากใบ รือเสาะ สุไหง-
โกลก สุไหง-ปาตี ยี่งอ ศรีสาคร สุกิ-
ริน (กิ่ง) จะแนะ (กิ่ง)

ปัตตานี : เมืองปัตตานี โศกโพธิ์ ยะ-
หริ่ง สายบุรี ยะรัง หนองจิก มายอ ปะ-
นาเร ทุ่งยางแดง (กิ่ง) ไม้แก่น (กิ่ง)
กะพ้อ (กิ่ง)

พังงา : เมืองพังงา ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง
ท้ายเหมือง กะปง ทัพปุด คุระบุรี เกาะ
ยาว (กิ่ง)

พัทลุง : เมืองพัทลุง ควนขนุน เขาชัย
สน ปากพูน กงหรา ศรีบรรพต (กิ่ง)
ตะโหมด (กิ่ง)

ภูเก็ต : เมืองภูเก็ต ถลาง กระบุรี
ยะลา : เมืองยะลา เบตง รามัน บันนัง
สตา ยะหา ชารโต

ระนอง : เมืองระนอง กระบุรี กะ-
เปอร์ ละอุ่น

สงขลา : เมืองสงขลา หาดใหญ่ สะ-
เดา ระโนด รัดถมิ เทพา จะนะ นาทวี
สทิงพระ สะบ้าย้อย กระแสสินธุ์ (กิ่ง)
นาหม่อม (กิ่ง)

สตูล : เมืองสตูล ละงู ควนกาหลง ทุ่ง
หว้า ท่าแพ (กิ่ง) ควนโดน (กิ่ง)

สุราษฎร์ธานี : เมืองสุราษฎร์ธานี พุน
พิน บ้านนาสาร กาญจนดิษฐ์ คีรีรัฐ-
นิคม เกาะสมุย ไชยา พระแสง เวียง
สระ ท่าชนะ ท่าฉาง พนม ดอนสัก
เคียนซา บ้านตาขุน เกาะพงัน บ้านนา
เคิม (กิ่ง) ชัยบุรี (กิ่ง)

4.6 ศิลปและวัฒนธรรม ศิลป
ประจำถิ่นของภาคใต้คือแกะรูปหนังตะ-
ลุง สลักกลองเครื่องลมในจังหวัดนครศรี
ธรรมราช เขียนลวดลายเรือก้อและใน
จังหวัดปัตตานีและนราธิวาส การแสดง

มี หนังตะลุงมโนห์รา ร่องเง็ง เพลง
บอก และลิเกฮูลู

วัฒนธรรมในการแต่งกาย ผู้
หญิงนิยมนุ่งโจ๊ะ ผ้าซิ่น และผ้าปา
เต๊ะ ผู้ชายนิยมนุ่งโจ๊ะหรือเสื้อขอมและ
นุ่งกางเกงขาสั้น ความรักระหว่างหนุ่ม
สาวต้องผ่านการเห็นชอบของผู้ใหญ่ทั้ง
สองฝ่าย มีการแห่ขบวนขันหมากเวลา
แต่งงาน มีประเพณีวันเรียงประจําปีคือ
งานเดือนสิบ งานชักพระ งานรายขอ
วัฒนธรรมในการรับประทานอาหาร
ชาวไทยมุสลิมไม่รับประทานเนื้อหมู
และไม่ดื่มสุรา อาหารสำคัญคือ ข้าว
จ้าว น้ำตาลทราย กะทิจากมะพร้าว และ
เนื้อสัตว์ต่าง ๆ ปลาเป็นอาหารโปรตีน
ที่สำคัญ

5. เศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ รายได้
หลักของประชากรในภาคใต้คือ การทำ
สวนยางพารา ทำเหมืองแร่ และการ
ประมง การทำนาทำเพื่อบริโภค
ในครอบครัวมากกว่าเป็นการหาราย
ได้ จังหวัดพัทลุงและนครศรีธรรมราช
เท่านั้นที่ปลูกข้าวมีปริมาณเหลือใช้ใน
จังหวัด อาชีพที่เป็นรายได้หลักของภาค
ใต้ขึ้นอยู่กับตลาดต่างประเทศเป็นสำ-
คัญ คือยางพาราและแร่ดีบุก ปัจจุบัน
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกำลังทำราย
ได้เข้าสู่ภาคได้มากขึ้นทุกปี โดยมีเมือ
ท่องเที่ยวที่สำคัญคือ หาดใหญ่และภู-
เก็ด คาดว่าจะเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ
อันดับนำในอนาคต ♦

เชิงอรรถ

- 1,3 อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ เล่ม 1, 2526
- 2 จากการ Interpolation ในห้องปฏิ-
บัติการวิชาแผนที่โดยใช้แผนที่ชุด L
4 รวมจากพื้นที่รายจังหวัดในสยามอ-
ลมาแนค 2527

5 Narong Nachiangmai, A Review of
Songkla Lake Environment, 1983.

6 จากการแปลภาพถ่ายทางอากาศ
ของกรมป่าไม้ เมื่อปี 2516 และ
2520

7 นักศึกษาโรงเรียนสงครามจิตวิท-
ยา, การศึกษาจังหวัดชายแดนภาค
ใต้ของประเทศไทย 2519

8 กองทะเบียน กรมการปกครอง กระ-
ทรวงมหาดไทย 2527

เอกสารอ้างอิง

กรมแผนที่ทหาร, กองบัญชาการทหาร
สูงสุด, แผนที่บ้านเขาหลัก ชุด L
7017 ระบุว่า 4626III, กรุงเทพมหานคร,
2517.

กองการทะเบียน, กรมการปกครอง,
กระทรวงมหาดไทย, บัญชีแสดงจํา-
นวนราษฎรและจำนวนบ้านในวันที่
31 ธันวาคม 2526, กรุงเทพมหานคร,
โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2527.

นักศึกษารองเรียนสงครามจิตวิทยา,
การศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของ
ประเทศไทย, เอกสารอัดสำเนาเย็บ
เล่ม, 2519.

ราชบัณฑิตยสถาน, อักษรานุกรมภูมิ
ศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม
1, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์ส่วน
ท้องถิ่น, 2506.

สมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประ-
เทศไทย, ปัญหาและลู่ทางในการพัฒนา
ทรัพยากรของภาคใต้ประเทศไทย,
กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,
2524.

สัมฤทธิ์ มีวงศ์อุโฆษ, สยามอออลมา-
แนค 2527, กรุงเทพมหานคร, สยาม
บรรณ, 2527.

Narong Nachiangmai, A Review of Songkla
Lake Environment, P.S.U., 1983.